

МАРКСИЗЪМ И ЕСТЕТИЧЕСКО НОВАТОРСТВО (Фридрих Енгелс за партийността в литературата)

ЛЮБОМИР СТОЙКОВ

Без новаторската естетическа мисия на Карл Маркс и Фридрих Енгелс не биха били възможни развиването и обосноваването на принципа на комунистическата партийност в литературата от Владимир Илич Ленин в неговата статия „Партийна организация и партийна литература“. Принципът на партийността не е бил открит изведнъж от създателите на учението за освобождение на пролетариата. Той е кристализирал постепенно, изяснявал се е и се е затвърждавал успоредно с борбата на Маркс и Енгелс за чистота на Съюза на комунистите — първата партия от нов, марксистки тип, и неотлъчно е съпътствувал тяхната страстна защита на комунистическите принципи и опазването им от вулгаризиране, дребно-буржоазно опетняване и опортюнистическо засенчване. Нашият опит да се очертаят и изложат Енгелсовите възгледи за комунистическата партийност в литературата се предхожда от вникването в няколко важни обстоятелства, без посочването на които анализът може да се възприеме било с нежелани абсолютизации, било със субективистични пристрастия. Кой са тези обстоятелства?

На първо място, трябва да се има предвид забележителното идейно и творческо единство между Маркс и Енгелс, което не допуска принципиални различия и теоретично разминаване в основните им постановки и съждения — в това число и по въпросите на литературата (оценки за различни творци, съждения за идейните и художествените качества на литературните произведения, за миросгледа, дарованието, убеждението, стилно-езиковата характеристика на поети, писатели и драматурзи и пр.). Фактът, че Енгелс отделя повече внимание в следенето на литературния процес и води по-продължително време литературно-критическа полемика (най-вече през 40-те години на XIX век) не е основание за същностно отделяне на неговите литературни възгледи от Марксовите схващания. Ето защо още тук е необходимо да се подчертаят органичната цялостност в отношението и принципната позиция на Маркс и Енгелс по въпросите на литературата и изкуството. Известно е, че след 1844 година двамата съзнателно разпределят творческите си задачи, частите за написване на съвместните трудове, изданията за публични изяви — нещо, което логически произтича от законите на съвместната дейност, свързана със създаването и развитието на марксисткото учение, с ръководството на международното работническо движение.

На второ място, това е обстоятелството, че ключовите термини „тенденциозност“, „политическа тенденция“, „партийност“, „партийна позиция“, срещани пряко или косвено в съчиненията, писмата, бележките на Фридрих Енгелс до литературни творци или пък по отношение на литературни явления и събития са в процес на динамична еволюция и прецизиране. Безспорно е това, че в началото на четридесетте години на миналия век те са изразявали чувства и идеи, присъщи на революционния демократизъм, докато след написването на „Светото семейство“ (1845), „Немска

идеология“ (1848) тези понятия вече са носители на заряд от комунистически мироглед. Ако си послужим с думите на Александър Димшиц, ще отбележим, че през своя зрял период Маркс и Енгелс се борят за такава тенденция в литературата (т. е. партийност), която да изразява: „ведещата революционна идейност на художника, който умее да схване в действителността и да изобрази в творчеството главните тенденции и закономерности на развитието“¹.

Третото обстоятелство засяга концептуалния характер на Енгелсовите възгледи за партийността в литературата. Мислите, изказванията по въпросите на естетиката и изкуството и по-специално върху отделни литературни творби или цели литературни стилове и направления от различни епохи имат основополагащо, методологично значение за съвременната социалистическа теория и история на литературата и изкуството. Тук могат да се посочат такива ценни и фундаментални идеи на Фридрих Енгелс като например проблемите на реализма, на героичното, на трагичното, на хумора и сатирата, на мирогледа и таланта, на творческия акт и — това, което в слуха ни интересува — на принципа на партийността в литературата.

На четвърто място, самата литературно-критическа практика на Енгелс, белязана от логическия преход от младохегелиански и революционно-демократически позиции до позициите на научния комунизъм, представлява безценен източник за осмислянето и систематизирането на зараждането и развитието на социалистическата литературна критика върху основите на идейността, класовостта и партийността. Именно със своята литературно-критическа дейност Енгелс изгражда първообраза на марксисткия литературен критик — компетентен и политически, и естетически, който посредничи между твореца и публиката и формира общественото мнение по въпроси, свързани с изкуството и литературата, и заедно с това: дава верни оценки на литературните творци от класово-партийни, марксистки позиции; ориентира ги и ги привлича на страната на народа и пролетарското дело; стимулира ги към създаването на произведения с високи естетически и идейни стойности; води безкомпромисна полемика срещу имитацията, фалша и схематизма. Сред най-характерните особености на Енгелсовата литературна критика са *единството на социологически и естетически подход*, прилагането на *конкретен историзъм и сравнителна методология*, хармонията между *диалектичката конструктивност и творческата приемственост*, а също така и *индивидуалните стилови отлики*².

Преди да се спрем на конкретните Енгелсови възгледи за комунистическата партийност в литературата, ще засегнем неговата постановка за реализма в литературните произведения, тъй като този въпрос кореспондира пряко с характеристиката на тенденциозността и партийната позиция, или казано по-точно — е в диалектическа обвързаност с нея.

„Според мен реализъм значи освен правдивост на детайла още и правдиво пресъздаване на типични характери при типични обстоятелства.“³ Това мнение, което Фридрих Енгелс споделя в писмото си до английската писателка Маргърит Харкнис от началото на април 1888 година, отдавна е надмогнало всякакви епистоларни ограничения, надхвърлило е далеч границите на обикновена доброжелателна препоръка и с право се е утвърдило като класическа формулировка на основния метод в литературата — реализма. Диалектичката постановка на тази главна същностна особеност на реалистическото изкуство се извежда от многоаспектното Енгелсово разглеждане на реализма. В него не само е посочена необходимостта от правдивото изображение на детайлите в литературните произведения, но е поставено и главното ударение върху правдивото изобразяване на характерите — и то не характери между другото,

¹ А. Димшиц. К. Маркс и Ф. Енгелс и немецкая литература. Издание второе. Художественная литература, М., 1977, с. 311.

² Вж. по-подробно: Л. Стойков. Енгелс като литературен критик. — Литературна мисъл, 1985, кн. 8.

³ К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 37, с. 35.

какви да е, а непременно типични характерни и освен това не в никакви неопределени, произволни обстоятелства, а при типични обстоятелства.

Нека да разгледаме компонентите на това класическо определение в тяхната последователност. П р а в д и в о с т т а следва от принципното изискване, което и Маркс, и Енгелс прилагат по отношение на изкуството и въобще на идеологическата работа на комунистите и духовното им въздействие върху пролетариата и пролетарските творци. Как трябва да се изобразяват светът и човекът в художественото творчество? Само претенциозно, приповдигнато, патетично и неестествено или пък с дълбоко чувство за жизнена правдивост? На кое ще повярва публиката и на какво ще се уповават читателите? Създателите на революционната теория за освобождението на работническата класа апелират към истинност на изкуството, към точност и непринуденост. Това именно гарантира пълноценната опознаваемост на действителността, на хората, които изменят както обстоятелствата, така и себе си. В рецензията за книгите на А. Шеню „Заговорниците. Тайните дружества“ и на Л. Делаод „Раждането на републиката през февруари 1848 г.“ Карл Маркс и Фридрих Енгелс изтъкват: „Би било твърде желателно, щото хората, които са стояли начело на партията на движението — било преди революцията в тайните дружества или в печата, било в периода на революцията като официални лица — да бъдат най-сетне изобразени със сурови рембрандовски бои в цялата им жизнена правда. Във всички съществуващи описания тези лица никога не се изобразяват в техния реален вид, а само в официален вид, с котурни на краката и с ореол около главата. В тези възторжено преобразени рафаеловски портрети пропада цялата правдивост на изображението.“⁴ По-нататък авторите предупреждават, че правдивостта в творчеството не е лека и достъпна задача. Правдивото изобразяване на личности и събития не се предопределя от показването на нещата от живота неглиже и опростенчески „отвътре“ и „отблизо“, а предполага дълбочина и действително извършване на познавателен процес с помощта на художествени методи и литературни средства. Защото правдивостта като елемент от марксистското изискване за реалистично изобразяване на живота е органически свързана с материалистическото учение за познаваемостта на света. Оттук идва и голямото познавателно значение и роля, които Енгелс, както и Маркс, отреждат на изкуството и литературата. Тоест чрез художествения език да се покаже пространно и задълбочено картината на действителността, реалният живот и неговото многообразие.

Създателите на марксизма ценят неизмерно високо правдивото и жизнено изобразяване на хората и действителността както в творбите на Шекспир (Англия) и Сервантес (Испания) — основоположници на реалистичния метод в световната литература, така и на най-могъщите представители на реализма — Пушкин (Русия), Балзак и Мопасан (Франция), Гьоте и Шилер (Германия), Дикенс, Текери и Филдинг (Англия) и др. Във възпитанието на своите деца Карл Маркс, а и Фридрих Енгелс, който също е отделял време за занимание с дъщерите на своя другар, са отреждали специална роля на познавателната функция на изкуството. Ценели са и са разкривали неговите свойства да носи сведения и богати познания за исторически събития и социални движения, за прави и обичан, за съществени черти на различни епохи, на географски места и пр. За тях самите общуването с изкуството е изключително благоприятна възможност за и з у ч а в а н е на историята, на политическите борби, на класовите сблъсъци и обществените процеси.

Основното и определящото в реалистичния начин на художествено изображение е човекът, неговата изконна същност, душевност, страсти, противоречия и особено отношението му към заобикалящия го свят. Енгелс поставя въпроса за необходимостта от изображение на типични характерни при типични обстоятелства. Спонтанното тълкуване на тази мисъл би означавало да се поставя условие пред творците, според което те са длъжни да пресъздават в своите произведения важното, същественото, характерното в образите в изкуството. С други думи,

⁴ К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 7, с. 280.

това е условие, изискващо литературните герои да бъдат изобразявани като типове, носители на обобщени човешки добродетели, качества, особености, пороци и пр. А също така — и да са логически обусловени от средата, от заобикалящата ги действителност и конкретните обстоятелства. Но това е възможно само при проникновено литературно изследване на живота, на обществените отношения, на реалните жизнени процеси.

Проблемите на реализма не могат да се откъсват от проблема за типичното в художественото пресъздаване на действителността. Те са диалектически обвързани и се намират в неразкъсваемо единство. Общо и единично, необходимо и случайно, общочовешко и конкретно-индивидуално в типичния характер са взаимосвързани и взаимозависими. Затова старият Гранде на Балзак е наричателен за скъперник, затова княз Мишкин на Достоевски е идеализиран образ на наивен добряк, затова свързваме лицемера с Тартюф на Молиер, затова говорим за Хамлетова нерешителност и за Отелова ревност.

Фридрих Енгелс на няколко места поставя проблема за индивидуализацията на характерите. Схематизмът в литературата е една от най-опасните подводни скали и е в състояние да разбие и унищожи и най-честната идея, и най-хубавия политически и социален замисъл. Ето защо от голямо значение е въпросът, как ще бъде художествено изобразен отделният човек в реалния живот, без да се изпада в нежелан натурализъм. В писмо до Мина Кауцки от 26 ноември 1885 година Енгелс обръща внимание на тънката индивидуализация на характерите, която немската социал-демократическа писателка (майка на Карл Кауцки) постига в романа си „Старите и новите“. Оценката му е за постигнатото единство между общо и частно в пресъздаването на характера и реализирането по този начин на богат литературен тип — „всеки е тип, но и същевременно определен индивид, един „този“, както се изразява старият Хегел, и така трябва да е“⁵.

На друго място Енгелс остро реагира на лошата индивидуализация на характерите, свеждана до обрисуването на несъществени детайли, до ненужно издребняване, до имитация на действителното проникване във вътрешните особености на художествения образ, което ще рече — на предмета на художественото изобразяване, на конкретната личност. Уменият за индивидуализиране на характерите според него е неотделимо от необходимостта и способността за по-категорично и рязко разграничаване на отделните характери, за по-ясното им обособяване. Показателни са думите му в писмото до Фердинанд Ласал от 18 май 1859 година: „Вие с пълно право се обявявате против сега господстващата л о ш а индивидуализация, която се свежда само до дребнички, посерковски умувания и е съществен белег на епигонската литература, която просто изтича в пясъка. Все пак, струва ми се, едно лице се характеризира не само с това, как во то върши, но и с това, как го върши...“⁶

Подобаващо значение Фридрих Енгелс отдава и на заобикалящата среда, на обстоятелствата, при които се пресъздават типичните характери. Типичните обстоятелства означават да се разкриват общозначимите белези, общочовешкото и обобщеното за дадена епоха, за даден обществен строй с необходимата живост и пълнота. Създателите на марксизма настойчиво насочват вниманието върху връзката обстоятелства—характери и среда—личност, като изтъкват решаващата роля, която играе околният свят при формирането на човешкия характер. Но не само обстоятелствата променят хората, а и хората на свой ред изменят обстоятелствата. В своя трети тезис за Фойербах Маркс е записал: „Материалистическото учение — че хората са продукти на обстоятелствата и на възпитанието и че следователно изменените хора са продукти на други обстоятелства и на изменено възпитание — забравя, че именно хората променят обстоятелствата и че трябва да се възпитава и самият възпитател.“⁷ В споменатото вече писмо на Фридрих Енгелс до Маргрет Харкнис упрекът е имен-

⁵ К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 36, с. 327.

⁶ К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 29, с. 488.

⁷ К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 3, с. 4.

но във връзка с обстоятелствата, които в нейния роман не са в същата степен типични, както са типични характерите. Точно по тази причина не може и да се получи правдивото художествено описание на бунтарството на работническата класа срещу околната среда, която я потиска. Тук Енгелс дава и големия пример с „Човешка комедия“ на Оноре дьо Балзак, където е налице „една чудно реалистична история на френското общество“, където са изобразени проникванията на издигащата се буржоазия в продължение на четиридесет години, където са пресъздадени нейните пробиви в лоното на аристокрацията⁸.

Георг Фридлендер установява три главни особености в анализа на схващането на Маркс и Енгелс за реализма в литературата. *Първата особеност* е, че основоположниците на теорията на научния комунизъм по новому „погледнаха“ на понятието реализъм. Тяхна е заслугата, че показаха главната задача на реалистичната литература — да се изобразява правдиво и обстойно индивидуалния и обществен живот на хората и да се разкрива диалектиката характерни—обстоятелства. Нещо, което доказва връзката между класовата борба и икономическите процеси с обществен живот и способността да се извежда идеалът от реалния живот. *Втората особеност* е тази, че Маркс и Енгелс обясняват реализма в литературата от философско-историческа гледна точка в смисъл, че той се развива исторически като отражение на развитието и изменението на социалния живот. *Третата особеност* е свързана с бъдещето на реализма при новите, още по-високи художествени форми, които обединяват разбирането за реалните пътища за развитие на обществото и личността с верността към комунистическия идеал и устрема към комунистическата обществена формация⁹.

Разгледаният проблем за отношението на Фридрих Енгелс към реализма като основен метод на художествената литература позволява да се посочи, че този подход е част от диалектикоматериалистическия подход на водачите на световния пролетариат въобще към явленията от обществото, политиката, икономиката, културата и изкуството. В реализма Енгелс съзира прогресивния начин за отразяване на света и за обрисуване на човека. Начин, в който дълбоко е залегнал историческият оптимизъм, предполагащ не само правдивост, но и свежест, и пълнота в художественото изображение. Дватама създатели на марксизма при изискването за реализъм в литературата и изкуството отчитат интересите на работническата класа (става дума не само за исторически и политически, но и за морални и естетически интереси), съобразяват се със съотношението на нейните сили и силите на буржоазната класа.

Темата, или по-скоро — изискването, за проява на комунистическа партийност, класова позиция, идейна целеустременост в литературните произведения се трактува в изказванията и репликите на Фридрих Енгелс в пряка зависимост от изображението на характерите и обстоятелствата, политическата ситуация и положението на работническата класа, творческия манталитет и предпочитаните литературни похвати. В по-голяма или по-малка степен въпросите за идейността и политическата принадлежност на твореца са засегнати и развити в статии и рецензии, отзиви и портрети за такива германски писатели и поети като Карл Бек, Карл Грюн, Густав Кюне, Карл Имерман, Франц Карл Йоел Якоби, Александър Юнг и др. Най-зрелото литературно-критическо произведение на Енгелс — това са очерците „Немският социализъм в стихове и проза“ (1847), в които на дълбока критика са подложени естетическите възгледи на т. нар. „истински социалисти“ и най-вече на техните литературни представители, които дискредитират марксисткото учение чрез своята псевдопартийност и подвеждат работническата читателска аудитория по посока на съзливата сантименталност и еснафския наивитет.

Фридрих Енгелс е безкомпромисен към социалистическия поет или писател, стоящ над партийните и политическите борби. Той води ожесточена полемика срещу

⁸ Вж. К. Маркс и Ф. Енгелс за изкуството. Партиздат. С., 1978, с. 26.

⁹ Вж. Г. Фридлендер. К. Маркс и Ф. Енгелс и вопросы литературы. Художественная литература. М., 1983, 261—262.

творците, които не се вълнуват и не участвуват във всекидневната обществена дейност, подчинена на каузата на пролетарското дело, които не използват ценните възможности, предоставени от литературата за извършването на ефикасна социалистическа агитация; които пасивно съзерцават политическото движение, а не вземат сами дейно участие в него на страната на пролетарските интереси. Партийното мислене на Енгелс предполага комунистическа твърдост и вискателност, но то не изключва и политическата гъвкавост, и внимателното, толерантно отношение към редица „природни“ недостатъци на творците, като идейно лъкатушене, допускане на политическа непоследователност, опити за игнориране на партийните критерии в творчеството. И макар че един поет като Фердинанд Фрайлиграт през 1841 година в стихотворението „Испания“ заявява:

Поетът стои на кула, по-висока,
отколкото е кулата на партията¹⁰,

Енгелс намира подходящи думи години по-късно, за да се отнесе с него деликатно, добронамерено, в известен смисъл и компромисно.

Принципът на комунистическата партийност в литературата е отстояван и развиван от Фридрих Енгелс не само в неговите съчинения, в пролетарските и партийни вестници и списания, но и защитаван убедително в революционната му дейност. Известно е влиянието, което той (а също така и Карл Маркс) е изиграл за избистрянето на политическия мироглед и привличането на страната на работниците на такива авторитетни поети и писатели като Хайнрих Хайне, Георг Веерт и Георг Хервег. Въздействието е не само идейно и политическо, но и литературно и естетическо. Енгелс е постъпвал като тънък познавач на природата на художествения творец, на особеностите на неговото съзнание, на специфичния му емоционален натюрел. Познатите ни писма, документи, различни източници, свидетелстващи за общуването му с пролетарските и демократично настроени певци, носят твърде много доказателства за гъвкавата литературна политика, осъществявана по отношение на съвременните прогресивни художествени творци. Едно отношение, което досетилетия по-късно ще намери своя исторически аналог и доразвитие във вниманието, което Ленин ще отдели на Демян Бедни и Максим Горки в страстното си желание да ги приобщи към борбата на болшевиките, към бойка творческа работа за изпълнение на партийните задачи и за постигане на класовите цели. Ф. П. Шилер посочва: „И Маркс, и Енгелс действително, както ни е известно от историята на взаимоотношенията им с Хайне, Фрайлиграт, Хервег, Веерт, Ъ. Джонс и др., ги възпитаваша идеологически и не във вреда на художествените ценности на тяхното творчество, а — напротив — именно техните произведения, написани под непосредственото влияние на Маркс и Енгелс, представляват най-големи постижения на тези поети и в художествено отношение. Но Маркс и Енгелс не се отказаха от своето разбиране за тенденцията и в литературата на „малките форми“, и в злободневно-политическата поезия. И тук например Енгелс прокарва отчетливо граница между революционната разобличителна сатира и ограничената, субективистично натрапена сатира на поетите, които не са се ориентирали относно действителните социални причини на осмиването от тях „зло“¹¹. Маркс и Енгелс прокарват и издигат идеята за тенденциозност в изкуството, т. е. за строго определена и конкретна идейна, социална, партийна и класова насоченост на романа и стихотворението, на фейлетона и епиграмата. Тенденциозното произведение на изкуството по думите на Фридрих Енгелс възвеличава социалните и политическите възгледи на автора. Тенденциозността в литературата и изкуството е органически свързана с въпроса за изяснената авторова позиция (на чия страна е, чий класов интерес ще защитава с художествени образи, средства

¹⁰ Цит. по: Ив. Славов. Марксизъм и естетика. Партиздат. С., 1988, с. 98.

¹¹ Ф. П. Шилер. Энгельс как литературный критик. Государственное издательство художественной литературы, М.-Л., 1933, с. 150.

и похвати), като се има предвид, че тази позиция се изявява открито, дава ѝ се гласност и публичност.

Енгелс сам изказва възхищението си от тенденциозната поезия в древногръцката литература, а също така и в изкуството от епохата на Възраждането и на Просвещението. Сред тенденциозните творци той поставя Есхил и Аристофан, Данте и Сервантес, Шилер и редица от руските и норвежките писатели. Според него изпълнява своята основна задача онзи социалистически тенденциозен роман, който изобразява „правдиво действителните отношения, разкъсва господстващите за тяхната същност конвенционални илюзии, разклаща оптимизма на буржоазния свят и въдъхва съмнение в неизменността на съществуващото, без сам да предлага непосредствено някакво решение и дори, ако е възможно, без сам да взема явно страна“¹². Тези редове са из писмото му от 26. XI. 1885 година до писателката Мина Кауцки. Тази наистина програмна мисъл концентрира главната особеност на комунистическата партийност в литературата, която предполага и реализъм, и класов исторически оптимизъм, но също така и голямо литературно майсторство, предпазващо от директно натрапвани идеи и политически решения. Интересен е коментарът на Ханс Кох върху тази концептуална Енгелсова фраза: „Обективните критерии на действителната партийност се определят чрез функцията, чрез направлението на въздействие и възможностите за такова въздействие в историческия процес. В няколко реда Енгелс посочва едно огромно (а за социалистическото изкуство в определен смисъл — историческо ниво) поле, посоки на въздействие и възможности. Той поставя нова перспективна задача за партийна позиция и партийност на едно реалистично социалистическо изкуство на романа. Като конкретна литературна критика той го обяснява така, че същевременно се дава възможност за проява на специфичните възможности на авторския талант.“¹³

Да се служи с изкуството на пролетариата, да се стои на здрави класово-партийни позиции в процеса на художественото отражение на действителността, да се гледа на литературата като на неразделна част от пролетарското, от комунистическото дело е едно, а да се изисква от творците административно подчинение на партийните повели, инструктивно и схематично изобразяване на живота и характерите е съвсем друго нещо. Нито Енгелс, нито Маркс допускат сектанството в партийната политика по отношение на литературата и литературните творци. На тях са им дълбоко чужди преките апели към висока партийност в художествените произведения на поетите и писателите — революционери и социалисти. В своето съчинение „Революцията и контрареволюцията в Германия“ (1851—1852) Фридрих Енгелс остро критикува именно онези литературни представители, които се стремят да наваксат художествената безпомощност в своите творби чрез механично и вулгарно политизиране и привиден социален активитет. Но истинското социалистическо изкуство, утвърждаващо идеалите и интересите на народа, на комунистическата партия и на работническата класа, е немислимо без хармония между идейност и художественост, мироглед и дарба. За него са необходими, ако перифразираме мислите на нашите първоучители — и тенденциозността на Шилеровото творчество, но и пълнотата и жизнеността на Шекспировото изображение. В „Революцията и контрареволюцията в Германия“ четем: „... Особено посредствените литератори все повече и повече привикваха да запълват липсата на литературни способности с политически намеци, способни да привлекат вниманието на публиката. Стихове, романи, рецензии, драми — с една дума, всички литературни видове бяха изпълнени само с онова, което се наричаше „тенденция“, т. е. с повече или по-малко плахи прояви на опозиционно настроение.“¹⁴

Възможност да се изпита принципът на комунистическата партийност Маркс и Енгелс получават по време на революцията от 1848—1849 година, когато издават в

¹² К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 36, с. 328.

¹³ Н. Кох. Marx, Engels und die Ästhetik. Dietz Verlag, Berlin, 1983, s. 191.

¹⁴ К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 8, с. 16.

Кьолн вестник „Нойе райнише цайтунг“ — орган на лявото крило на демокрацията. В неговата редакция те привличат трима поети — Георг Веерт, Фердинанд Фрайлиграт и Георг Хервег. Последните двама по-късно изменят на верността си към идеите на марксизма, но Веерт по думите на Фридрих Енгелс винаги остава „първият и най-значителният поет на германския пролетариат“. Още от ранна възраст Енгелс се запознава с Веерт и в продължение на години поддържа здраво и искрено приятелство. Тази връзка започва в Елберфелд, където Фридрих учи в гимназията, и продължава в Манчестър. Именно тук те се сближават и тяхната дружба открива пред Веерт посоката за пътя и целта на неговото политико-литературно въздействие¹⁵. След 1845 година, когато Маркс също установява контакт с поета, в Брюксел укрепва и се разгръща тази плодотворна за революцията дружба. Знае се, че Енгелс е помагал много на Георг Веерт в изучаването на Фойербаховия материализъм, в снабдяването с ценни книги, изписвани специално от Швейцария.

Какво предизвиква високата оценка у съснователя на марксизма? Кое кара Фридрих Енгелс да бъде толкова възторжен в мнението си за Веерт? Това е единството между партийност на творчеството и оригиналност на художествената форма; това е синтезът между политическа позиция и художествено майсторство. „И наистина — казва Енгелс — неговите социалистически и политически стихотворения по своята оригиналност, остроумие и особено по пламенната си страст далеч превъзхождат стихотворенията на Фрайлиграт. Често той използваше Хайневи форми, но само за да ги напълни със съвсем оригинално, самостоятелно съдържание.“¹⁶

В ядрото на марксистките схващания за тенденциозността, партийността в литературата е заложен х у м а н и з м ъ т — идея, която е със стратегическо значение в самата революционна идеология. Любовта към човека, решимостта за борба в името на неговите права — на труд и почивка, на нормални условия за живот и възпроизводство на живота, на достъп до материалните и духовните блага, на социална справедливост — всичко това трябва да бъде извоювано в пролетарската революция, но също така и да бъде отразено по достойнство в революционната литература с въздействащи художествен стил и език. Именно партийността в литературата според марксистките възгледи не допуска откъсване и механично разделение (да не говорим за противопоставяне!) между *човешкото* и *политическото*. Известно е, че още преди 1848 година и Маркс, и Енгелс категорично са се обявявали срещу абстрактното откъсване на едното от другото¹⁷.

Енгелсовите възгледи за комунистическата партийност в литературата могат да се разумират — разбира се, с неизбежния момент на условност — в няколко пункта:

1. *Иманентната връзка между партийност и реализъм*. Тя многократно се изтъква от Фридрих Енгелс в смисъл, че революцията и комунистическата идеология, принадлежността към комунистическата партия и пролетарското дело предполагат правдиво изобразяване на хората и ситуацияите, изискват дълбоко реалистичен подход в литературното творчество. Не са партийни омази литература и онова изкуство, които фалшифицират действителността и лъжовно, неестествено пресъздават човека, пренебрегвайки жизнената истина и истинския живот.

2. *Литературната творба изразява социалистите и политическите възгледи на писателя, поета, драматурга, когато е тенденциозна, партийна*. И дори не само ги изразява, но и ги възвеличава, ефикасно разпространява, действа емоционално и интелектуално намагнитизиращо и заразяващо. А това предполага класовата яснота на тези възгледи, точната и определена политическа позиция, която авторът кодира в своето произведение.

3. *Авторското умение за привидно скриване на възгледите, т. е. недопускане на идейна натрапчивост и превес на авторския субективизъм над сюжетно-образната*

¹⁵ Вж. Freiligrath, Herweg, Weerth. VEB. Bibliographisches Institut, Leipzig, 1973, s. 78.

¹⁶ К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 21, с. 7.

¹⁷ Вж. Г. Кох. Марксизм и естетика. Об естетической теории Карла Маркса, Фридриха Энгельса и Владимира Ильича Ленина. М., Прогресс, 1964, с. 660.

обективност на творбата. Иденте, образите, фабулата, конфликтите и пр. в литературното произведение не трябва да се деформират от „пряката намеса“ на писателя, а да въздействуват на читателската представа, въображение, душа естествено, убедително по посока на засилване съмнението в буржоазните ценности, ликвидирани на съществуващите илюзии, засилване на класовия оптимизъм. „Колкото по-скрити остават възгледите на автора, толкова по-добре за художествената творба“ (Енгелс).

4. *Синтез между политическа позиция и литературно майсторство.* В този пункт Енгелсовите възгледи за комунистическата партийност в литературата излагат виждането за органичното сливане между политическата тенденциозност в миросгледа на твореца и авторовото умение, изкуство, талант да се изобразяват хората и обстоятелствата в тяхната пълнота и жизненост, т. е. майсторски. Аргументирана е необходимостта от оригинален художествен почерк и пълноценно овладяване на магията на литературата. Ако вникнем още по-дълбоко в схващането на Фридрих Енгелс за единството между партийността и литературното майсторство, неминуемо ще се докоснем и до изконната взаимовръзка между традицията в най-добрите художествени произведения и авторовото новаторство, търсещо и откриващо не само новото съдържание, но и новия изказ, образ, художествена форма.

5. *Политиката на общуване между партийните водачи и организатори, от една страна, и литературните творци, от друга.* Тази политика, доказана с практическото поведение на Маркс и Енгелс спрямо съвременните им поети и писатели, стоящи на социалистически позиции или настроени прогресивно и демократично, изисква и предполага гъвкаво, толерантно отношение, честни и добронамерени упреци или похвали, критичност или търпимост към някои „забегки“ и „прегрешения“. Заедно с това партийните ръководители са длъжни да проявяват постоянно внимание и грижа към литературните представители на комунистическото движение, непрекъснато да общуват с тях, оказвайки им политическа и естетическа помощ.

Принципът на комунистическата партийност, създаден и развиван както от Маркс, така и от Енгелс и намерил своя гениален продължител в лицето на Владимир Илич Ленин и разгърнатата от него комунистическа литературна политика, е убедително свидетелство за единството на стратегическите цели на ученето за освобождението на работническата класа, на марксистката революционна теория с политическата и революционната практика, с естетическите възгледи и критерии за оценката на литературните произведения от гледна точка на класовите интереси. Този висш принцип в художественото творчество, издигнат от създателите на марксизма, показва как те действително са подчинявали всичко на великата цел — разрушаването на капиталистическата обществена формация, завземането на политическата власт и установяването на диктатурата на пролетариата, премахването на частната собственост и на експлоатацията на човек от човека и изграждането на новото комунистическо общество. Тъкмо в борбата за постигането на тази цел на литературата е отредена достойна роля. В процеса на тази борба своето пълно утвърждаване получава и ръководният принцип на комунистическата партийност в литературата.